

4K MODEL ASOSIDA TA'LIM JARAYONINI LOYIHALASH: ZAMONAVIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH VA FANLARARO YONDASHUV

*Karimova E'zozaxon Dilshod qizi,
ISFT instituti Samarqand filiali magistranti
karimovaezoza64@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqola 4K modeli asosida darslarni loyihalash orqali o'quvchilarda zarur kompetensiyalarni shakllantirishni o'rganadi. Maqolada ushbu kompetensiyalarni XXI asrda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar sifatida e'tirof etilgan va ularni rivojlantirishning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Kreativlikni ochiq-tugallanadigan topshiriqlar orqali, tanqidiy fikrlashni tahlil va munozara orqali, kommunikatsiyani interaktiv usullar orqali, kooperatsiyani esa hamkorlikda ishlash loyihalari orqali rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi. Shuningdek, maqolada 4K modelini dars rejalashtirishga integratsiya qilish, o'quvchilarning faol ishtirokini oshirish va ta'lim jarayonini kompleks yondashuv bilan boyitish muhimligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: 4K modeli, kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya, kooperatsiya, darsni loyihalash, kompetensiyalar, XXI asr ko'nikmalari, innovatsion pedagogika, o'quv jarayoni.

4K modeli asosida darslarni loyihalash orqali o'quvchilarda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish

Bugungi kunda ta'lim tizimi faqat bilim o'rgatish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishga ham katta e'tibor qaratmoqda. Shu ma'noda, 4K modeli (kreativlik, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya va kooperatsiya) ta'lim jarayonida asosiy yondashuvlardan biri sifatida ajralib turadi. Ushbu model, o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, har bir komponenti o'ziga xos va bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlarga ega [1].

Darslarni 4K modeliga asoslangan holda loyihalash, o'quvchilarga faqatgina bilimlarni o'zlashtirishda emas, balki ularni amaliyotda qo'llashda ham muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Kreativlikni rivojlantirish orqali o'quvchilar yangicha fikrlashga, yangi g'oyalar yaratishga va mavjud muammolarga ijodiy yechimlar taklif qilishga o'rgatiladi. Tanqidiy fikrlash esa o'quvchilarga axborotlarni tahlil qilish, ularni baholash va mantiqiy xulosalar chiqarish imkoniyatini beradi, shu orqali ular har qanday vaziyatda ongli qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Komunikatsiya va kooperatsiya kabi kompetensiyalarni rivojlantirish o'quvchilarga jamoaviy ish ko'nikmalarini, samarali muloqot qilishni va boshqalar bilan hamkorlikda ishlashni o'rgatadi. Bu ko'nikmalar bugungi ish muhitida, shuningdek, ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarurdir. 4K modeliga asoslangan darslar o'quvchilarda faqat bilimlarni emas, balki ijtimoiy va shaxsiy ko'nikmalarni ham shakllantiradi, bu esa ularning kelajakda muvaffaqiyatli va raqobatbardosh bo'lishiga imkon yaratadi. Bunday yondashuv, o'quvchilarning individual va guruh bo'lib ishlashda o'zaro hamkorlikda samarali faoliyat olib borish imkoniyatlarini yanada oshiradi [2].

4K modeli va uning ta'limdagi o'rni

4K modeli — bu o'quvchilarda XXI asr uchun muhim bo'lgan “yumshoq ko'nikmalar”ni (soft skills) shakllantirishga yo'naltirilgan yondashuvdir. Bu model nafaqat o'quvchilarni o'zlashtirilgan bilimlar asosida amaliyotda mustaqil harakat qilishga tayyorlaydi, balki ularni noaniq va tez o'zgaruvchan sharoitlarda qaror qabul qila olishga, ijtimoiy hayotda faollik ko'rsatishga undaydi [3]. 4K — kreativlik (ijodkorlik), tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya (muloqot qilish) va kooperatsiya (hamkorlikda ishlash) kabi kompetensiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu komponentlarning har biri o'ziga xos ahamiyatga ega va bir-birini to'ldiradi.

Kreativlik: yangilik yaratishga intilish

Ijodkorlik — bu shunchaki rasm chizish yoki she'r yozish emas, balki har qanday sohada yangi, noodatiy, samarali yechimlar yaratishga bo'lgan qobiliyatdir. Bugungi kunda ijodiy yondashuv har qanday kasbda zarur bo'lib qolmoqda: muhandislikda, marketingda, sog'liqni saqlashda yoki hatto huquqshunoslikda ham yangicha fikrlay oladigan mutaxassislar qadrlanadi. Dars jarayonida o'quvchilarning ijodiy salohiyatini ochib berish uchun o'qituvchilar ularni ochiq tugallanadigan topshiriqlarga jalb etishlari, “agar... bo'lsa nima bo'lardi?” kabi savollar asosida fikrlashga undashlari, kichik loyihalar ustida ishlatishlari kerak. Masalan, biologiya darsida o'quvchilar “yangi ekotizim” loyihasini ishlab chiqishlari, tarix darsida esa muqobil voqeliklarni tasvirlash orqali o'z qarashlarini bildirishlari mumkin [4].

Tanqidiy fikrlash: chuqur tahlil qilish va baholay olish

Tanqidiy fikrlash — bu har qanday axborotni shubha bilan, ya'ni ongli ravishda qabul qilish, tahlil qilish, faktlarni solishtirish, mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar va internetda yolg'on axborotlar (feyklar) ko'plab tarqalayotgan bir paytda, yoshlarni har bir ma'lumotni mustaqil baholay olishga o'rgatish hayotiy zaruratga aylangan. Bu kompetensiyani shakllantirish uchun darslarda bahs-munozaralar tashkil qilish, turli manbalardagi ma'lumotlarni solishtirish, muammoli vaziyatlarga yechimlar izlash, sabab-oqibat tahlilini yuritish kabi faoliyat turlari joriy qilinishi kerak [5]. Bu orqali o'quvchilar

“nima uchun?”, “haqiqatda shundaymi?”, “boshqacha bo‘lishi mumkinmi?” kabi savollarni berishga odatlanishadi.

Kommunikatsiya: samarali muloqot qilish san’ati

Har qanday kasbda samarali muloqot qilish — muhim kompetensiyalardan biridir. Odamlar bilan fikr almasha olish, o‘z g‘oyasini tushunarli ifoda eta olish, qarama-qarshi nuqtai nazarlarga toqatli bo‘lish va aktiv tinglovchi bo‘lish — bularning barchasi hayotdagi muvaffaqiyat kalitlaridandir. Dars jarayonida bu ko‘nikmani rivojlantirish uchun kichik guruhlarda muhokamalar tashkil qilish, bir-biriga savol berish, loyiha natijalarini taqdim etish, interaktiv taqdimotlar tayyorlash, rolli o‘yinlar o‘tkazish kabi usullar qo‘llaniladi. Masalan, ona tili darsida o‘quvchilar o‘z yozgan matnlarini o‘z guruhdoshlari bilan almashib, tahrir qilish bo‘yicha fikr bildiradilar.

Kooperatsiya: jamoada ishlash va natijaga erishish

Bugungi ish muhitida yolg‘iz ish yuritish deyarli mumkin emas — hamkorlik qilish, boshqa odamlar bilan bir maqsad yo‘lida faoliyat olib borish zarur bo‘lmoqda. Maktabda kooperatsiya ko‘nikmasini rivojlantirish uchun guruhlarda loyihalar bajarish, muammolarni birgalikda hal qilish, rollar taqsimoti orqali o‘zaro mas‘uliyat his qilish kabi usullar qo‘llaniladi. Bu o‘quvchilarga nafaqat o‘z fikrini bildirish, balki boshqalarning fikrini inobatga olish, murosaga kelish, jamoaviy qaror qabul qilish, vazifalarni taqsimlash va umumiy natijaga intilish qobiliyatlarini shakllantiradi. Masalan, atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha sinf loyihasi orqali o‘quvchilar birgalikda amaliy reja ishlab chiqishlari va uni hayotga tatbiq qilishlari mumkin [6].

4K asosida dars loyihalash: tizimli yondashuv

4K modelini o‘quv jarayoniga muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun darslarni oldindan rejalashtirish, maqsadlarni aniq belgilash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, o‘quvchilar faolligini oshiruvchi metodlarni tanlash zarur. Dars faqat o‘qituvchi nutqi va o‘quvchi eshitishiga asoslanmasligi, balki faoliyat, amaliyot, muloqot, refleksiya va mustaqil izlanishga boy bo‘lishi kerak. Shuningdek, darslar o‘quvchilarning shaxsiy qiziqishlari, ehtiyojlari, kognitiv va ijtimoiy imkoniyatlariga moslashtirilishi lozim. Ta’limda individual yondashuv hamda shaxsga yo‘naltirilgan metodlar orqali 4K kompetensiyalarini shakllantirish ancha samarali kechadi.

Fanlararo yondashuv va moslashuvchan baholash

Ta’lim jarayonida fanlararo yondashuvning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu yondashuv, turli fanlar o‘rtasidagi chegaralarni buzib, o‘quvchilarga muammolarni kengroq va kompleks yondashuv bilan ko‘rish imkoniyatini yaratadi. Fanlararo integratsiya, o‘quvchilarga biror mavzu yoki masala bilan bog‘liq turli sohalardan o‘rganish va tushunish imkonini beradi, bu esa ular uchun yanada boyroq va chuqurroq o‘quv tajribasini ta’minlaydi [7]. Masalan, matematikani va fizika fanini o‘rganishda o‘quvchilar, amaliy misollar va hisob-kitoblar orqali nazariy bilimlarni hayotda

qo'llashni o'rganadilar. Bunday yondashuv o'quvchilarga aniq fanlar bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirishning o'zi bilan birga, ular orasidagi o'zaro aloqalarni ham yaxshilaydi. Shuningdek, bu yondashuv ta'limni real hayotdagi muammolarni hal qilishga moslashtirishga imkon beradi va o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi [8].

Fanlararo yondashuv orqali o'quvchilar, o'zlarining o'rganayotgan bilimlarini boshqa sohalarga moslashtirish va turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning keng qamrovli fikrlashini, muammolarni turli yo'llar bilan hal qilishni o'rgatadi. Masalan, tarix darsida o'quvchilarga iqtisodiy va siyosiy jarayonlarni birgalikda tahlil qilish orqali nafaqat tarixiy faktlarni, balki ularning ta'sirini va bugungi kundagi ahamiyatini ham tushunishga yordam beradi. Fanlararo yondashuv nafaqat o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga xizmat qiladi, balki ularning ijtimoiy ko'nikmalarini ham oshiradi. O'quvchilar bir nechta fanlar orqali o'rganib, jamoada ishlash va o'z fikrlarini boshqalar bilan muhokama qilishda ko'nikmalarini rivojlantiradilar [9].

Moslashuvchan baholash, o'quvchilarning rivojlanish jarayonini yanada to'liq va aniqroq o'lchashga imkon beradi. Bu baholash usuli o'quvchilarning faqatgina yakuniy natijalarga asoslanmay, balki ularning jarayon davomida ko'rsatgan yondashuvlari, fikrlash uslublari va ijodiy yechimlariga ham e'tibor qaratadi. Moslashuvchan baholash, ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda baholashning samarali mexanizmini yaratadi. O'quvchilar o'z bilimlarini o'z vaqtida va uzluksiz tarzda namoyish etish imkoniga ega bo'ladilar. Shuningdek, bu usul ularning o'z-o'zini baholash va refleksiya qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi [10]. Moslashuvchan baholashning asosiy maqsadi o'quvchilarni faqatgina o'rganilgan materiallar bilan emas, balki o'zlarini yaxshilash va yangi maqsadlarga erishish uchun motivatsiya bilan ta'minlashdir. Bu usulning afzalligi shundaki, o'quvchilarning individual muvaffaqiyatlarini yanada chuqurroq tahlil qilish va ularni keyingi bosqichlarga tayyorlash imkoniyatini beradi.

Xulosa qilib aytganda, 4K modeli — bu zamonaviy ta'limning yadro elementiga aylanishi lozim bo'lgan konsepsiyadir. U o'quvchilarda hayotga tayyorgarlikni, shaxsiy faollikni, ijtimoiy mas'uliyatni va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantiradi. Ushbu model asosida darslarni loyihalash o'qituvchilardan o'z ustida doimiy ishlash, innovatsion metodikalarni o'zlashtirish va pedagogik mahoratni rivojlantirishni talab etadi. Kelajak avlodning raqobatbardosh va ongli shaxslar bo'lib yetishishi bevosita biz bugun qanday ta'lim berganimizga bog'liq. 4K modeli bizga bu yo'lda mustahkam nazariy va amaliy asos bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, Sh. (2023). O'zbekistonda ta'lim tizimining raqamlashtirilishi: muammolar va istiqbollar. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.

2. Karimova, D. (2022). “Raqamli texnologiyalar va pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish”. Ta’lim va innovatsiya, 4(12), 45-52.
3. Usmonov, B., & Rahimova, N. (2021). Zamonaviy ta’limda masofaviy o‘qitish vositalari. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. Kholbaeva D.D., Tasheva D.S. Pedagogical techniques and methods of forming interest in the lessons of the Russian language. Web of scientist: international scientific research journal, ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 3, Mar., 2022. - p.238
5. Kholbaeva, D., & Tasheva, D. (2022). Theoretical And Practical Aspects Of Monitoring The Acquisition Of Knowledge, Skills And Abilities By Students In The Russian Language In Universities. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(11), 115-118.
6. Tasheva, D. (2022). Methods Of Using Didactic Materials To Enhance Activities In The Russian Language Lessons. Ta'lim Va Rivojlanish Tahlili Onlayn Ilmiy Jurnal, 2(1), 325-328.
7. Nafisa, K., & Matluba, D. (2023). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF RESEARCH INTO THE PROBLEM OF BILINGUAL FOREIGN LANGUAGE TEACHING. Conferencea, 31-34.
8. Tasheva D.S., Kubaeva N.A. Modern educational technologies in the aspect of a student-centered approach in teaching foreign languages. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Volume 12|, 2022. -p.35. www.geniusjournals.org
9. To‘xtayeva, G. (2024). “O‘qituvchilarning malaka oshirishida onlayn platformalardan foydalanish”. Pedagogik tadqiqotlar jurnali, 3(8), 23-29.
10. Mirzayev, A. (2020). Ta’limda raqamli transformatsiya: O‘zbekiston tajribasi. Farg‘ona: Farg‘ona politexnika instituti nashriyoti.